

Гоманюк М. Деякі стратегічні напрями розвитку сфери культури та мистецтва / Гоманюк М. / Творчий клас регіону: експертне бачення стратегії регіонального розвитку Херсонщини. Матеріали кругого столу 19 лист. 2014 року. – Відп. ред. Коробов В.К. – Херсон, Гілея. – 2014. – С. 22-26

Микола Гоманюк,

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії
Херсонського державного університету*

ДЕЯКІ СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Культура та мистецтво в стратегічному плануванні в Україні традиційно займає маргінальне становище – в найкращому випадку як один із розділів у соціальному кластері [5]. Ані як самостійна сфера, ані як складова економіки (creative industry), ані як фактор впливу на екологію чи політику культура зазвичай не сприймається. Така недооцінка робить будь-яку стратегію розвитку населеного пункту або регіону неповноцінною. В тих випадках, коли культура все ж таки потрапляє до сфери уваги розробників стратегії, увага приділяється здебільшого інституціалізованій сфері культури, що також робить такий документ далеким від досконалості. Перед тим як перейти до викладу основних ідей щодо стратегічних напрямів розвитку культури в загальному стратегічному плануванні варто зупинитися на описі структури, яка склалася у сфері культури в Україні на даному етапі.

Сфера культури в Україні представлена трьома секторами: інституціалізованим (державним), приватним (бізнес) і громадським (формальні та неформальні спільноти, що представляють громадянське суспільство). Інституціалізований сектор представлений розгалуженою мережею державних установ від міністерства культури до локальних відділів культури, управлінських установ в системі місцевого самоврядування, мережею мистецьких структур (філармонії, державні театри, творчі спілки тощо), просвітницько-дозвільних (палаці та будинки культури та творчості, клуби, бібліотеки, кінотеатри, музеї тощо) та освітніх закладів (спеціалізовані вищі навчальні заклади, музичні школи та студії). Цей сектор сформувався ще в рамках радянської моностилістичної культури, і майже повністю був успадкований і, за винятком приватизованих об'єктів, збережений Україною (тут мова йде не про фізичну структуру, бо безліч культурних об'єктів були просто знищені, а про сам принцип функціонування).

Приватний сектор представлений шоу-бізнесом, нечисленними приватними фундаціями, що працюють у сфері культури та мистецтва, малим та середній бізнесом у сфері надання послуг культурного характеру – студії та клуби різних мистецьких напрямів, івент-агенції, а також окремими галереїстами, кураторами та митцями, що працюють на арт-ринку (який зрештою важко назвати сформованим).

Громадський сектор, до якого відносяться громадські організації, що працюють у сфері культури та мистецтва, студії та різного роду творчі асоціації, неформальні мистецькі угруповання та ініціативні групи, окремі митці, можна назвати «вільною сценою», «вільним мистецтвом». (Термін «вільна сцена» термін є дещо умовним, оскільки фактично

є калькою з німецького. В нашій статті цей термін стосується не тільки до виконавчих мистецтв, а й до всіх інших – візуальних, музичних тощо). До громадського сектору (проте не до «вільної сцени») можна додати і культурні підрозділи при релігійних громадах, що безперечно мають потужний культурний потенціал, який часто взагалі не береться до уваги (церква в Україні відділена від держави, проте разом із церквою відділили й сакральну культуру).

Якщо спуститися на провінційний рівень, то запропонована структура буде виглядати менш строкатою, особливо що стосується приватного сектору, діяльність якого зосереджена переважно у столиці. Те саме стосується і «вільної сцени». Хоча в Україні є міста, де можна побачити справжні її флуктуації – в окремих містах-мільйонниках, а також в деяких інших обласних центрах, в тому числі у Херсоні, який достатньо помітний на мапі української «вільної сцени» завдяки активній діяльності ряду громадських організацій (Херсонський міський центр молодіжних ініціатив «Тотем», Херсонський обласний благодійний фонд імені Поліни Райко (Музей сучасного мистецтва), Центр ім.Вс.Мейерхольда (м.Херсон), Херсонське обласне відділення Соціологічної асоціації України та ін.) та окремих митців і кураторів (лауреат міжнародної премії Казимира Малевича С.Волязловський, режисери М.Афанасьєв та О.Юдін, куратор О.Афанасьєва, куратор та художник В.Машницький та ін.).

Перше, що кидається в очі навіть при поверхневому аналізі цих трьох секторів, – це їх «вопіючий» дисбаланс у матеріальному забезпеченні та фінансуванні з боку держави та органів місцевого самоврядування. Залишаючи поза увагою приватний сектор, який визначально скерований на отримання прибутку і на фінансову підтримку з боку держави апріорі не розраховує, можна сказати, що влада в принципі не звертає особливої уваги на «вільну сцену». Те саме можна сказати і про розробників різного роду стратегій – «вільна сцена» залишається поза зоною їх уваги. Безумовно, це помилка. Недооцінка «вільної сцени» – це недооцінка творчого потенціалу населеного пункту або регіону взагалі. Саме на «вільній сцені» концентрація креативного класу є максимальною.

Декілька слів про це. «Вільна сцена» – це мистецтво майбутнього, найбільш динамічний і чутливий до змін сектор культури. Сектор, який в силу своєї гнучкості (бо нічого не треба узгоджувати «зверху») і мобільності завжди «тримає руку на пульсі» світових мистецьких тенденцій. Більша частина сучасного (актуального) мистецтва (contemporary art) в Україні представлена або вихідцями з «вільної сцени» або дійсними учасниками цього руху. Творчий пошук, який ведеться як в зареєстрованих, так і в «невидимих» студіях, лабораторіях, угрупованнях, мережах (networking) визначає напрямок руху культури та мистецтва на близьке та віддалене майбутнє. Отже подолання фактичної монополії інституціалізованого сектору на державне фінансування, комунальні приміщення та інші матеріальні ресурси держави та територіальної громади має оздоровити культуру і дати їй новий імпульс для її розвитку. В свою чергу «вільна сцена» може бути корисною і фінансово, оскільки має досвід залучення грантових коштів, на які не можуть претендувати державні та приватні інституції. В Херсоні є успішні приклади такої кооперації – наприклад проект «Новий подих культури», скерований на розвиток державних музеїв з громадськими організаціями [3].

Це означає, що у стратегічному плануванні в сфері культури необхідно звертати увагу не тільки на стандартний набір культурних інституцій, а також і на «вільну сцену». «Вільна сцена» повинна мати такі самі права на фінансування з боку держави та на державні та комунальні ресурси як і інституціолізований сектор культури. Так само вільним (на основі творчого конкурсу, а не «корочки») має бути і доступ до творчих посад у сфері державної системи культури. Формування вільних умов для нормального функціонування «вільної сцени» – це створення умов не тільки для розвитку творчого потенціалу місцевих громад, а й створення конкурентоздатного на світовому ринку мистецького продукту.

Наступна теза, яка має враховуватися при написанні стратегії – це необхідність інтегрувати сферу культури в інші кластери стратегії: не тільки в туризм та рекреацію, що напрошується само собою, а й в такі галузі промисловості, які нібито не мають безпосереднього відношення до культури як транспорт, харчова промисловість, сільське господарство, легка промисловість, торгівля, готельний бізнес тощо. Перелік цей не є обмежений, бо сфера культури – це та «одьожка» по якій зустрічають. Це важлива складова іміджу регіону, в тому числі його інвестиційної привабливості, оцінки людських ресурсів, – це символічний капітал, говорячи мовою французького соціолога П'єра Бурдьє. Яке місце має займати культура в... та хоча ж би і в ядерній енергетиці – це також виклик для творчого класу.

Відомо, що одним з стратегічних напрямів розвитку Херсонської області є туризм. Проте наразі сфера туризму на Херсонщині розвивається переважно за «кримським сценарієм» – «ось вам море, ось вам гори – що вам ще треба»? На відміну від Криму Херсонщина гори запропонувати не може. «Пляж і водка» – ось стандартний рекреаційний набір відпочиваючого в «ЖеПе». Це при тому, що Херсон може запропонувати якісний культурний продукт, який можна інтегрувати в туристичну галузь. І знову таки не треба обмежуватися стандартним набором з Краєзнавчого музею та Асканії-Нової. «Вільна сцена» також може запропонувати свої фестивалі, івенти, виставки та вистави, приватні музеї тощо. Системний підхід, перетинання культури з іншими сферами народного господарства, перетинання різних сфер культури має стати стратегічною вимогою часу. Подолання геттоїзації культури та окремих її сфер – це також стратегічна задача.

В цьому сенсі важливими є також стосунки сфери культури з комерційними структурами. За результатами культурного мапування, яке було проведене Центром молодіжних ініціатив «Тотем» у місті Херсоні у 2013 р. спостерігається «зміщення центрів культурного тяжіння від традиційних закладів культури до інфраструктури, яка створюється навколо традиційних закладів» [2]. Це невпинний процес, який має буде відображений і в стратегіях розвитку. Співпраця, а не конкуренція з новими центрами тяжіння є необхідною умовою гармонічного розвитку сфери культури. В Херсоні є позитивний досвід такої співпраці організацій, що представляють громадський сектор (Центр «Тотем», ГО «Режисер.орг») з торгівельним центром «Фабрика», наприклад [1]. Соціально-культурні зобов'язання бізнесу, зокрема дівелоперських кампаній, є нормою для європейських країн, і така норма має стати нормою і для нашого міста. Це також стратегічна мета. Забудовник має здавати в експлуатацію об'єкт в який включена і культурна інфраструктура для загального вжитку.

Поєднання малого та середнього бізнесу і мистецтва також має свій синергетичний потенціал. За даними культурного мапування у Херсоні існує попит на тематичні ресторани, концептуальні заклади, музичні клуби конкретного формату. З іншого боку музикантам, незалежним театральним колективам бракує площадок, де би вони могли і спілкуватися з публікою, і підзаробляти. Підтримка конструктивного діалогу між культурою і бізнесом, пошук нового культурного продукту міг би принести користь і тим, і іншим.

Далі. Політичні зміни в країні дають поштовх для осмислення майбутнього, імпульс до написання різних стратегій – як на рівні всієї держави, так і на рівні окремих населених пунктів та міст. У 2004 році була створена і почала працювати група зі створення загальнодержавної Стратегії розвитку культури на 2015-2025 рр. До групи входять представники державних та недержавних культурних організацій, журналісти, представники Міністерства культури [4]. Автори стратегії розвитку регіонів мають узгоджувати свої тези та прагнення з існуючими положеннями загальнодержавної стратегії. Стратегія розвитку культури на Херсонщина має органічно поєднувати нашу культурну специфіку з загальнодержавними напрямками розвитку.

Ще один політичний тренд сезону – децентралізація, також повинен мати свій культурний вимір. «Успішним митцем можна стати і не виїжджаючи з Цюрупинська» – чому б ні? Або «виїжджаючи і повертаючись до Цюрупинська». Збільшення можливостей для реалізації потенціалу і здорових амбіцій молодих митців також має стати стратегічним завданням. Реалізація такого завдання також можлива при поєднанні зусиль трьох культурних секторів. Децентралізація напрошується і на рівні області і обласного центру. Європейський тренд audience development вимагає виходу на інші аудиторії, подолання бар'єру між пересічним громадянином та мистецтвом. Ленінське гасло «мистецтво має належати народові» в сучасному вимірі якраз відповідає і цій стратегічній меті. Цей означає, що саме розвиток соціального мистецтва стає викликом і перед інституціалізованим сектором культури, і перед «вільною сценою».

1. Данчук У., «Херсон-документ» підводить ітоги. – Соус. Культура Юга України. – <http://coys.com.ua/post/194>
2. Культурна карта міста / Данчук У., Афанасьєва О., Дяченко С. та ін. – 2013. – Херсон: Тотем. – 26 с.
3. Новий подих культури: спадщина, наповнена життям мистецтва. – Офіційний сайт проекту. – <http://www.welcomeculture.org/>
4. Стратегічна сесія «Культура-2025» в Києві запланована на 3 грудня. – Інформаційна агенція культурних індустрій ПРО. – <http://i-pro.kiev.ua/content/strategichna-sesiya-%C2%ABkultura-2025%C2%BB-v-kiyevi-zaplanovana-na-3-grudnya>
5. Стратегія розвитку міста Житомира на період до 2020 року / Під ред. Зіновчука В.В. – Житомир: Фонд Михайла Заславського, 2010. – 64 с.